

Media Literacy and Cyberbullying Among Women

Ehsan Shahghasemi , Associate Professor, Department of Communication, University of Tehran, Tehran, Iran. (corresponding author), Email: shahghasemi@ut.ac.ir.

Allahyar Ghahramani , PhD Student, Department of Media Management, Kish Campus, University of Tehran, Tehran, Iran. Email: ghahramani@ut.ac.ir,

Extended abstract:

Introduction: The phenomenon of cyberbullying, defined as intentional, repeated aggression via information and communication technologies, has become a significant social problem worldwide. In Iran, like in many other countries, the expansion of internet access and social media platforms has exacerbated this issue, particularly affecting women. Although cyberbullying was initially studied mainly among children and adolescents, recent research indicates that adult women are also frequent victims. Given the gaps in the literature regarding this demographic group in Iran, the current study investigates cyberbullying against adult women aged 18 to 50, emphasizing the role of media literacy as a potential protective factor. The research situates itself within the broader context of media management and interdisciplinary social studies, aiming to produce actionable insights relevant to policymakers, educators, and civil society.

Objective: The primary objective of the study is to explore the relationship between women's experiences of cyberbullying and their level of media literacy. Specifically, the study aims to: (1) delineate the prevalence and forms of cyberbullying among women in Tehran; (2) examine how demographic factors such as age, education, and income relate to victimization; and (3) assess whether higher media literacy corresponds to lower rates of cyberbullying experiences. These aims reflect the broader hypothesis that increasing critical media literacy can mitigate the negative impacts of online harassment and abuse.

Method: This research employed a quantitative-survey approach. A structured questionnaire was distributed among a sample of 251 adult women living in Tehran, selected through random and convenience sampling methods. The questionnaire consisted of two primary sections: the first adapted from a standard cyberbullying assessment tool developed by Smith et al. (2008), modified to reflect current technological realities, including the dominance of social media and mobile communication; and the second based on a Persian translation of Toman's (2005) Media Literacy Questionnaire, previously validated by Azizi (2014). Data collection was conducted both online and through telephone interviews. The collected data were analyzed using SPSS software (version 16), employing descriptive statistics and correlation tests to evaluate relationships between variables. Media literacy was measured across three dimensions: consumption habits, awareness of message characteristics, and critical analysis of media content. Cyberbullying experi-

ence was measured by self-reported incidents across six communication modes: SMS, video/image sharing, phone calls, emails, social networks, and instant messaging services.

Results: The findings show that approximately 40 percent of respondents had experienced some form of cyberbullying in the six months preceding the study. The most frequent platforms for victimization were social networks and instant messaging applications, with a notable absence of reports regarding bullying through traditional phone calls. A significant inverse relationship was found between age and cyberbullying exposure, indicating that younger women were more likely to be targeted. No statistically significant relationship was observed between educational level and victimization, although the trend suggested that higher education might slightly reduce the likelihood of being bullied. Similarly, while household income showed a negative trend with cyberbullying exposure, the relationship was not statistically significant.

A particularly strong positive correlation was identified between daily internet usage and cyberbullying exposure; women who spent more hours online were more likely to report being bullied. In terms of media literacy, the study found a clear inverse relationship between media literacy scores and experiences of cyberbullying. Women with higher media literacy, particularly those demonstrating strong critical analysis skills, were less likely to be victims. Within the media literacy dimensions, critical analysis skills were the weakest area among the participants, highlighting a significant vulnerability. The majority of participants were active users of Instagram, WhatsApp, and Telegram, with an average daily usage of approximately nine hours on social media platforms. This high engagement rate with online environments potentially exposes women to a greater risk of harassment.

Keywords: Cyberbullying, Media Literacy, Social Networks, Media Management

سواد رسانه‌ای و زورگویی مجازی به زنان

احسان شاه‌قاسمی^۱، الله یار قهرمانی^۲

چکیده

زورگویی مجازی، از آسیب‌های اجتماعی فضای سایبر است که با رشد نفوذ اینترنت و رسانه‌های نوین، اهمیتی روزافزون یافته است. نظر به گستردگی و ناهمخوانی تعاریف مختلف از این پدیده، در پژوهش حاضر زورگویی مجازی را بر اساس مورد توافق‌ترین شاخص‌ها، عملی عامدانه، تکرارشونده و پیوسته تعریف کرده‌ایم که در بستر تکنولوژی‌های ارتباطی و اطلاعاتی و به‌منظور آزار دیگری، از سوی یک فرد یا گروهی از افراد صورت می‌گیرد، درحالی‌که قربانی قدرت، مهارت یا آمادگی لازم را برای مقابله ندارد. در این پژوهش، با استفاده از روش‌های کمی و با استفاده از پرسشنامه‌ای ترکیبی (جامعه آماری ۲۵۱ نفری)، کیفیت و کمیت زورگویی مجازی علیه زنان و نسبت آن با شاخص‌های سواد رسانه‌ای بررسی شده است. بر پایه یافته‌ها، زورگویی مجازی نسبت به زنان بزرگسال در ایران، خصوصاً در فضای شبکه‌های اجتماعی و ابزارهای پیام‌رسان، پدیده‌ای به‌نسبت شایع و بسیار آسیب‌رسان است که بیشترین آسیب آن، متوجه کودکان، نوجوانان و جوانان می‌شود. در جامعه آماری پژوهش، ۴۰ درصد از زنان ۱۸ تا ۵۰ ساله مورد بررسی، مواردی از تجربه زورگویی مجازی را گزارش کرده‌اند. همچنین میزان زورگویی مجازی مشخصاً با سطح سواد رسانه‌ای جامعه آماری نسبت عکس دارد. سطح گستردگی این پدیده در میان زنان مورد پژوهش (که کمی بیش از نرخ متوسط این پدیده در گزارش‌های جهانی است)، می‌تواند زنگ هشدار برای مسئولان این حوزه باشد؛ زیرا آنچه روشن است، آموزش‌های رسمی و غیررسمی سواد رسانه‌ای، خصوصاً از منظر آموزه‌های انتقادی، هنوز با وضعیت مطلوب فاصله چشمگیری دارد.

واژگان کلیدی

زورگویی مجازی، سواد رسانه‌ای، شبکه‌های اجتماعی، مدیریت رسانه.

مقدمه

تا چند دهه پیش، جرائم و آسیب‌های اجتماعی در فضای مجازی کمتر مورد توجه بود. امروز جرائم سازمان یافته اکثراً به فضای مجازی منتقل شده‌اند. جرائم، کژکارکردی‌ها و آسیب‌های موجود در فضای مجازی، هرچند در واقعیت هم امتداد یافته نمونه‌های پیشین خود در جهان واقعیات هستند، اما تمایزات و خاص بودگی‌هایشان به مراتب بیشتر از آن چیزی است که پیشتر گمان می‌شد (Hosseini, Nosraty & Tomraee, 2025). زورگویی مجازی، یکی از این آسیب‌هاست که در آغاز، همانند نسخه غیرمجازی خود، در گوشه و کنار مدارس آغاز شد، اما برخلاف نیای خود، به سرعت راهش را در جهان بزرگسالان نیز گشود.

اما آنچه بروز این پدیده را، در شکل و گستردگی امروزی آن ممکن ساخته است، بروز انقلاب‌های ارتباطاتی در جهان معاصر، خصوصاً از دهه ۲۰۰۰ میلادی به این سو بوده است. این تحولات، مشخصاً در دو حوزه نمود یافته‌اند: نخست، رشد خیره‌کننده کمی (تعداد کاربران و سرویس‌ها) و کیفی (سرعت و دسترس پذیری اینترنت و سطح و کیفیت خدمات و فعالیت‌ها) اینترنت که ارتباطات اجتماعی و روش‌های جستجو، گردآوری و انتقال و انتشار اطلاعات و داده‌ها را برای همیشه متحول ساخت؛ و دوم، انقلاب تلفن‌های همراه که با دسترس پذیر کردن خدمات اینترنتی و ارتباطی برای عموم مردم، سطح پوشش اینترنت را از بیابان‌های آفریقا تا سرزمین‌های یخ‌زده شمالگان و جنوبگان گسترش داد (کاستلز، ۱۳۸۲؛ بریگز و برک، ۱۳۹۸).

تحولات در ایران نیز، از همین منطبق تحولات جهانی پیروی کرده است. اینترنت در سال‌های آغازین دهه ۱۳۷۰ خورشیدی و نخست در قالب مناسبات دانشگاهی به ایران وارد شد. در سال ۱۳۷۳، نخستین مرکز دانشگاهی ایران (مرکز تحقیقات نظری فیزیک و ریاضیات) به شبکه اینترنت متصل شد و پس از آن، در یک بازه زمانی کوتاه، نخستین مراکز ارائه‌دهنده اینترنت، نخستین وبسایت‌های ایرانی داخل کشور و نخستین مراکز و پایگاه‌های داده ایرانی پا به عرصه گذاشتند. کاربران ایرانی اینترنت که در سال ۱۳۸۶ حدوداً ۶ میلیون نفر برآورد شده بودند تا سال‌های آغازین دهه ۱۳۹۰ به بیش از ۲۷ میلیون نفر رسیدند (ر.ک. قاسمی، ۱۳۸۳؛ شیرودی، ۱۳۸۷؛ نیازی و دیگران، ۱۳۹۶).

«هرچند ایران در مقایسه با سایر کشورهای جهان از حیث شاخص‌های دسترسی به فضا و محتوای دیجیتال در مرتبه در خورد خود نیست، اما نرخ رشد کاربران و گردش اطلاعات در شبکه‌های ایرانی نشانگر علاقه روزافزون جامعه ایران و وجود

زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی مناسب برای توسعه کمی و کیفی اینترنت و رسانه‌های الکترونیکی در ایران است. همچنین آمارهای موجود نشان می‌دهند که تنها میزان کاربران اینترنت در ایران روبه‌افزایش است بلکه نرخ رشد کاربران در اینترنت با سرعت روزافزونی افزایش می‌یابد» (نیازی، صدری، سرحدی و مرادی، ۱۳۹۶: ۱۳). بر پایه برخی آمارها، در سال ۱۳۹۴، میانگین استفاده ایرانی‌ها از شبکه‌های اجتماعی فضای مجازی، روزانه ۹ ساعت برآورد شده است؛ در این سال سه‌پنجم ایرانی‌های در شبکه اجتماعی فیسبوک - که آن روزها در اوج محبوبیت قرار داشت - عضو بودند (خسروانی، ۱۳۹۵: ۵۹).

در چنین شرایط امکانی است که پدیده زورگویی مجازی و کژکارکردی‌های دیگری نظیر آن، فرصت ظهور و نمود می‌یابند (Arsalani, Zamani, Hosseini, & Rahmatian, 2025). پژوهش‌های بسیاری در سراسر جهان کوشیده‌اند تا تبیین‌هایی از این پدیده، علل، اشکال و روش‌های آن به دست دهند (Bansal et. al., 2024; Sandeeshwara Kasturiratna et. al. 2025). ولی تازگی و تغییرات مستمر در زیرساخت‌ها و سرویس‌های ارائه‌شده بر بستر مجازی، به ناگزیر به زورگویی مجازی هم خصلتی سیال و متغیر بخشیده است (Soroori Sarabi, Zamani, Ranjbar, Rahmatian 2023).

افزون بر این، بررسی آماری مطالعات انجام‌شده در این حوزه، به‌روشنی از ضعف در کمیت و کیفیت چنین پژوهش‌هایی در مطالعات دانشگاهی خبر می‌دهد (ر.ک. 8-9: Bansal, 2024). به همین سبب انجام پژوهش‌های مستمر در این حوزه و روزآمدسازی دانش نظری و داده‌پژوهی‌های پیمایشی و کیفی درباره آن، ضروری است. رشد فراگیر استفاده کودکان از اینترنت باعث شده که این گروه بیش از سایر گروه‌ها در معرض خطرات زورگویی مجازی قرار گیرند (سخایی، ارسلانی و نصرتی، ۲۰۲۳). اهمیت پژوهش در این حوزه به‌ویژه در چند سال اخیر و از زمان آغاز فراگیری ویروس کوید-۱۹، با انتقال بخش عمده‌ای از فعالیت‌های آموزشی، اقتصادی، اداری، قضایی و حتی تفریحی به فضای مجازی و تعطیلی فضاهای تعامل فیزیکی، دوچندان هم شده است. مقاله حاضر کوشیده است تا سیمای این پدیده را در میان نمونه‌ای از زنان بزرگسال در ایران، در چارچوب مطالعات میان‌رشته‌ای «مدیریت رسانه» و در نسبت با سواد رسانه‌ای تحلیل کند.

پرسش‌ها و فرضیات پژوهش

- پرسش‌های این پژوهش را، بر این اساس، می‌توان به‌قرار زیر صورت‌بندی کرد:
- تصویر عمومی پدیده زورگویی مجازی در میان زنان بزرگسال (۱۸ تا ۵۰ سال) چگونه است؟
  - فراوانی و تناوب رخداد زورگویی مجازی چه رابطه‌ای با ویژگی‌های جمعیتی قربانیان زورگویی مجازی دارد؟
  - چه روابطی میان زورگویی مجازی و سطح سواد رسانه‌ای قربانیان وجود دارد؟ بنابراین، دو فرضیه اصلی این پژوهش نیز، در تناظر با پرسش دوم و سوم عبارت است از:
  - بین فراوانی و تناوب رخداد زورگویی مجازی و ویژگی‌های جمعیتی مشارکت‌کنندگان ارتباط وجود دارد.
  - بین میزان سواد رسانه‌ای و بروز زورگویی مجازی ارتباط وجود دارد.
  - به‌منظور ترسیم دقیق‌تر تصویر این پدیده در جامعه نمونه و کشف عوامل مؤثر دیگر بر زورگویی مجازی و بر پایه ادبیات و پیشینه پژوهشی، فرضیات زیر نیز مطالعه شده‌اند:
  - بین سن کاربران و بروز زورگویی مجازی ارتباط وجود دارد.
  - بین سطح تحصیلات و بروز زورگویی مجازی ارتباط وجود دارد.
  - بین میزان استفاده از اینترنت و زورگویی مجازی ارتباط وجود دارد.
  - بین سطح درآمد خانوار و بروز زورگویی مجازی ارتباط وجود دارد.

پیشینه پژوهش

هرچند عموم تعاریف، زورگویی مجازی را در مبنای خود شکلی از زورگویی می‌دانند که بر بسترب صورت می‌گیرد، تعاریف مختلف در جزئیات و برخی ترجیحات و دلالت‌ها با یکدیگر تفاوت دارند.

پچین و هیندوجا^۱ (۲۰۱۲)، با بررسی چهل و دو مقاله‌ای که تا آن زمان با موضوع زورگویی مجازی در نشریات آکادمیک منتشر شده بود، چنین نتیجه می‌گیرند که «اگر از پنج نفر بخواهید زورگویی مجازی را برای شما تعریف کنند، احتمالاً پنج تعریف متفاوت دریافت خواهید کرد. این یکی از بزرگ‌ترین مشکلاتی است که [در پژوهش

در این حوزه] با آن برخورد کرده‌ایم» (Patchin & Hinduja, 2012: 14). بران و لی^۱ (۲۰۰۷)، برای ارائه تعریفی از زورگویی مجازی، آن را به عنوان شاخه‌ای از زورگویی سنتی و پدیده‌ای مربوط به مدارس در نظر می‌گیرند و می‌نویسند: «پژوهشگران امروزه زورگویی را قرار گرفتن در معرض رفتارهای منفی از سوی یک یا چند دانش‌آموز دیگر، به صورت مکرر و در طول زمان، تعریف می‌کنند. این اعمال منفی عامدانه محسوب می‌شوند و افرادی که مرتکب آن‌ها می‌شوند، از این اعمال برای وارد آوردن یا اقدام به وارد آوردن آسیب یا ایجاد ناراحتی در طرف مقابل بهره می‌گیرند». این پژوهشگران، سپس، با افزودن بستر مجازی به این تعریف، زورگویی مجازی را چنین تعریف می‌کنند: «این شکل از پرخاشگری دربرگیرنده استفاده از تکنولوژی‌های ارتباطی و اطلاعاتی مانند تلفن‌های همراه، دوربین‌های ویدیویی، ایمیل و صفحات مجازی است، به منظور بازگذاری یا ارسال پیام‌های آزارنده یا شرم‌آور برای دیگران» (Beran & Li, 2007: 19).

میشنا^۲ و همکاران (۲۰۰۹) نیز، با مرور تعاریف موجود در ادبیات پژوهشی، زورگویی مجازی را چیزی شبیه به زورگویی معمولی قلمداد می‌کنند. به باور آنان، «تنها چیزی که زورگویی مجازی را متمایز می‌سازد، استفاده از تکنولوژی ارتباطات الکترونیکی است به عنوان ابزاری تهدید، آزار، تحقیر یا طرد اجتماعی دیگری». (Mishna et al. 2009: 1222). ارجاعات میشنا و همکاران به پژوهشگران شناخته‌شده‌ای مانند کوالسکی، هیندو، پچین و میچل، مؤید توافقی نسبی بر سر چنین تعریفی است؛ اما برخلاف بران و لی، نویسندگان، پیش از ورود به ارائه تعریفی از زورگویی مجازی، می‌نویسند: «هرچند زورگویی در شکل سنتی آن، مسئله‌ای مربوط به مدارس بود، اما ابزارهای الکترونیکی ارتباطی بحث در باب زورگویی رو به عرصه بزرگراه‌های الکترونیکی اطلاعات کشانده‌اند» (Mishna et al. 2009: 1222). این نکته محور یکی از اصلی‌ترین انتقاداتی است که به تعاریف مبتنی بر زورگویی سنتی وارد شده است؛ زیرا هرچند زورگویی در شکل سنتی آن، مشخصاً پدیده‌ای وابسته به سن و مربوط به دوران کودکی و نوجوانی بود (Hosseini, Nosraty, & Tomraee, 2025)، اما تجربه جهانی از زورگویی مجازی نشان‌گر آن است که این محدودیت سنی در اشکال جدید زورگویی در بستر وب از میان رفته است.

در مقابل، پاره‌ای دیگر از تعاریف، کوشیده‌اند تا با جدا کردن تعریف خود از

1. Beran & Li

2. Mishna

زورگویی سنتی، تعریف مستقلی از این پدیده به دست دهند. برای مثال، پارکس^۱ (۲۰۱۳)، زورگویی مجازی را چنین تعریف می‌کند: «زورگویی مجازی هر شکلی از آزار است که از طریق ارتباط اینترنتی یا دیجیتالی روی می‌دهد. این ارتباطات مشتمل اند بر ایمیل، پیام‌های فوری، کامنت در شبکه‌های اجتماعی نظیر فیسبوک، مطالب پست‌شده در سایت‌ها یا بلاگ‌ها و ویدیوهای ارسال‌شده در یوتیوب. با رشد خارق‌العاده محبوبیت استفاده از پیامک در تلفن‌های همراه، زورگویان مجازی می‌توانند با ارسال پیامک‌های آزارنده نیز قربانیان خود را مورد تأذی قرار دهند» (Parks, 2013: 9).

توکانا^۲ نیز، در تعریفی مشابه اما به مراتب مجمل‌تر، زورگویی سایبری را به این شرح تعریف کرده است: «انجام هر کاری از طریق رسانه‌های الکترونیکی یا دیجیتالی توسط افراد یا گروه‌ها، [که] دیگران را با پیام‌های خصمانه و تهاجمی [...] هدف قرار داده و باعث آسیب‌رساندن و ناراحتی آن‌ها می‌شوند» (نقل‌شده در الماسی، ۱۳۹۷: ۱۶۶). در مقابل، تعاریفی نظیر تعریف پارکس و توکانا هم از جانب دیگری محل نقد قرار گرفته‌اند. این تعاریف، با حذف کردن قیودی مانند «تکراری بودن» و «در طول زمان بودن» که در تعریف سنتی زورگویی وجود داشت، دامنه زورگویی مجازی را به «هر شکلی از آزار» گسترش داده‌اند. متسابها، ساندیشوارا کاستوریراتنا و همکاران^۳ (۲۰۲۳)، با انجام فراتحلیلی بر بیش از ۱۵۰۰ خروجی پژوهشی در باب زورگویی مجازی، مشخصاً دو عنصر مشترک و پرتکرار را در تعاریف مختلف این پدیده شناسایی کرده‌اند:

۱. وقوع بر بستر الکترونیک؛

۲. هدف قرارگرفتن فرد یا گروهی با رفتار (های) خشونت‌آمیز

(Sandeeshwara Kasturiratna, 2025: 102).

دشواری دیگر در ارائه تعریفی جامع و مانع از زورگویی مجازی، پویایی و تغییرات دائمی گستره و اشکال این نوع زورگویی است. «به‌طورقطع تعریف خود ما [از زورگویی مجازی] هم در طول سال‌ها نیازمند بسط بیشتر بوده است. زمانی که ما در سال‌های دهه نخست قرن بیست و یکم، برای نخستین بار به بررسی این مسئله پرداختیم، زورگویی مجازی را رسماً به‌عنوان اتفاقی تعریف کردیم که از طریق پیامک‌های الکترونیکی روی می‌دهد. چنین تعریفی طبیعتاً تصاویر و ویدیوها را در بر نمی‌گرفت» (Patchin & Hinduja, 2012: 15). نوآوری‌های مستمر در تکنولوژی‌های ارتباطی و

1. Parks

2. Tokana

3. Sandeeshwara Kasturiratna & et al

اطلاعاتی، به‌روزرسانی‌های خدمات و امکانات تجهیزات ارتباطی فردی (مانند گوشی‌های تلفن همراه، رایانه‌ها و...)، تولید روزافزون پلتفرم‌های جدید و درگیری فزاینده زندگی با فعالیت‌های تحت وب، مستمراً امکانات و محدودیت‌های جدیدی را در اختیار کاربران (چه کاربران معمولی، چه زورگویان مجازی و چه قربانیان) قرار می‌دهند. به همین دلیل، حتی در صورت داشتن یک تعریف مورد توافق، جامع و مانع، چنین تعریفی نیازمند بازنگری دائمی می‌بود.

با توجه به این دلایل، گروهی از پژوهشگران ترجیح می‌دهند به جای ارائه یک تعریف متصلب از این پدیده، ویژگی‌هایی را که در تمام زورگویی‌های مجازی مشترک بوده‌اند، برای مشخص کردن محدوده بحث ارائه کنند. اهم این ویژگی‌های که در بیشتر آثار پژوهشی به آن‌ها اشاره شده است به قرار زیر بوده‌اند:

- **عامدانگی:** قصدیت و عامدانه‌بودن زورگویی، از جمله مواردی است که در بیشتر پژوهش‌ها مورد توجه قرار گرفته (برای مثال، Hinduja & Patchin, 2006; Patchin & Hinduja, 2009 & 2012; Kowalski & Limber, 2007; Smith et Dooley et al., 2008; Weber & Pelfrey Jr., 2014) و در برخی دیگر (مانند، 2009) به دلایلی از شمول ویژگی‌های اصلی خارج شده است.
- **پرخاشگری و خشونت:** تقریباً در تمامی تعاریف، حتی آن معدود تعاریفی که بر عامدانگی زورگویی اصراری نداشتند، آسیب‌رسان‌بودن و خشونت مستتر در زورگویی مجازی مورد توجه قرار گرفته است (Shahghasemi, Karami, & Rabiei, 2017).
- **بستر الکترونیک و آنلاین:** طبیعتاً و بنا به ماهیت زورگویی مجازی، این ویژگی در تمامی تعاریف از این پدیده به چشم می‌خورد.
- **تکرار شونده‌گی و استمرار:** به باور وبر و پلفری جونیورا (۲۰۱۴)، بحث از تکرار شونده‌گی در خصوص زورگویی مجازی کمی ابهام‌برانگیز است. تکراری‌بودن به معنای وقوع یک رویداد، بیشتر از یک بار است؛ اما برخلاف زورگویی سنتی، در زورگویی مجازی ممکن است انتشار یک‌باره یک تصویر یا ویدیو آن را در گستره‌ای پهناور و برای مدتی طولانی در دسترس تعداد بسیار زیادی از افراد قرار دهد. به همین دلیل در بحث از ضرورت تکراری‌بودن زورگویی، باید این نکته را نیز مدنظر داشته باشیم (Weber & Pelfrey Jr.,

31: 2014). به عنوان مثال، پچین و هیندوجا (۲۰۰۶) این مفهوم را در تعریف خود لحاظ کرده‌اند، اما کوالسکی و لیمبر (۲۰۰۷) آن را کنار گذاشته‌اند.

● فاصله قدرت: برخی از پژوهشگران (Smith et al. 2008; Dooley et al. 2009; Weber & Pelfrey Jr. 2014) وجود شکلی از فاصله قدرت میان زورگو و قربانی را از ویژگی‌های اصلی زورگویی مجازی دانسته‌اند. این مفهوم در تعاریف مختلف، یا به صورت «فاصله قدرت» یا به صورت «ناتوانی قربانی در دفاع از خود» صورت‌بندی شده است.

بر این اساس، می‌توانیم زورگویی مجازی را عملی عامدانه، تکراری و در طول زمان تعریف کنیم که در بستر تکنولوژی‌های ارتباطی و اطلاعاتی و به منظور آزار دیگری یا ایجاد شرایط نامطلوب و ناراحت برای او، از سوی یک فرد یا گروهی از افراد صورت می‌گیرد، در حالی که قربانی عموماً قدرت، مهارت یا آمادگی لازم را برای مقابله با زورگویی ندارد. افزون بر این، میشنا و همکاران^۱ (۲۰۰۹)، دو ویژگی انحصاری و نقطه تمایز نیز برای زورگویی مجازی پیشنهاد داده‌اند: «همزمانی» و «همه‌مکانی» بودن. زورگویی مجازی، برخلاف زورگویی سنتی، در هر محیطی (خانه، مدرسه، خیابان و ...) و در هر زمانی می‌تواند صورت گیرد؛ و ویژگی دوم، امکان محرمانه ماندن هویت عامل آن است (Mishna et al. 2009: 1224). اهمیت این دو نکته در این است که:

۱. زورگویی مجازی، برخلاف زورگویی سنتی، به راحتی به فضاهای امنی مانند خانه رسوخ و نفوذ می‌کند و به همین دلیل، تأثیرات ژرف‌تر، طولانی‌تر و ماناتری نسبت به زورگیری سنتی دارد؛

۲. می‌تواند به صورت پیوسته و همیشگی وجود داشته باشد؛

۳. ناشناس ماندن، می‌تواند باعث افزایش جسارت و خشونت فرد زورگو شود و

۴. به دلیل همین ناشناس ماندن، احساس ترس ایجاد شده در قربانی نه معطوف به یک فرد که معطوف به یک موقعیت خواهد بود.

همچنین میشنا و همکاران (۲۰۰۹)، در یک طبقه‌بندی ساده، انواع زورگویی مجازی را از لحاظ شکل اجرا به دو دسته تقسیم کرده‌اند:

۱. پست‌گذاشتن، وادارکردن و «از پشت خنجر زدن»: این گروه از زورگویی‌ها عمدتاً با انتشار اطلاعات آسیب‌زا درباره دیگری همراهند؛ انتشار اطلاعاتی که یا به واسطه اعتماد قربانی به زورگو یا از طریق «وادارکردن» به دست آمده‌اند؛

۲. تقلید: منظور روش‌هایی از زورگویی مجازی است که در آن، فرد عامل خود را در شبکه‌های اجتماعی به جای قربانی معرفی می‌کند و سپس، با نام و هویت قربانی، به انتشار محتوای آزارنده و شرم‌آور می‌پردازد. (Mishna et al. 2009: 1225). این در حالی است که به‌زعم بران و لی (۲۰۰۷)، «هفت شکل مختلف از زورگویی مجازی وجود دارد:
۱. تخلیهٔ خشم: ارسال پیام‌های خشمگین، گستاخانه و توهین‌آمیز دربارهٔ یک نفر در یک گروه آنلاین یا ارسال آن برای خود آن فرد از طریق ایمیل یا پیامک؛
  ۲. مزاحمت آنلاین: ارسال مکرر پیام‌های آزارنده به یک فرد، از طریق ایمیل یا پیام‌رسان‌ها؛
  ۳. تعقیب مجازی: مزاحمتی آنلاین، مشتمل بر تهدید به آسیب‌های فیزیکی یا ترساندن شدید قربانی؛
  ۴. تحقیر: انتشار گزاره‌های آسیب‌رسان، غیرواقعی و بی‌رحمانه دربارهٔ یک فرد بین دیگران، یا انتشار چنین مصالحی در فضای مجازی؛
  ۵. تقلید: تظاهر به کس دیگری بودن و انتشار مطالبی که اعتبار و آبروی او را خدشه‌دار کند؛
  ۶. افشاگری: ارسال یا انتشار چیزهایی دربارهٔ یک نفر، مشتمل بر اطلاعات حساس، محرمانه یا شرم‌آور، از جمله با بازنشر پیام‌های شخصی او؛
  ۷. طرد: طرد بی‌رحمانهٔ یک نفر از یک گروه آنلاین» (Beran & Li, 2007: 17).
- تلاش‌های پژوهشگران برای شناسایی عوامل مؤثر بر این رفتارها، تشتت و پراکندگی بیشتری را نشان می‌دهد. در این میان، پژوهش‌ها دربارهٔ هم‌بستگی‌های آماری میان طبقه، سن، جنسیت و زورگویی مجازی، به نتایج متعارض و متناقضی رسیده‌اند (Weber & Pelfrey Jr. 2014: 5). برای مثال، «هیندوجا و پچین»^۱ (۲۰۰۹) و ویلیامز و گرتر^۲ (۲۰۰۷) دریافتند که جنسیت و نژاد هیچ تفاوت معناداری در ارتکاب یا قربانی شدن افراد در زورگویی مجازی ایجاد نمی‌کند، در حالی که لی (۲۰۰۷) نشان می‌داد زنان به احتمال بیشتر قربانی این پدیده‌اند. ایبارا و میچل^۳ (۲۰۰۷) دریافتند که پسرها سه‌برابر بیشتر از دخترها ممکن است مکرراً به اذیت و آزار آنلاین

بپردازند. همچنین دمپسی^۱ (۲۰۰۹) دریافت که احتمال قربانی شدن زنان در زورگویی مجازی بیشتر از مردان است، ولی احتمال گزارش شدن مواردی که مردان قربانی آن بوده‌اند، بیشتر است. در پژوهش متأخرتری، هیندوجا و پچین (۲۰۱۰) دریافته‌اند که پاسخ‌گویان زن به احتمال بیشتری ممکن است موارد زورگویی را گزارش کنند و به احتمال بیشتری ممکن است در طول زندگی خود مرتکب زورگویی مجازی شوند.» (Weber & Pelfrey Jr. 2014: 35-36)

زورگویی مجازی، از جمله آسیب‌ها یا کژکارکردی‌هایی است که در بسترهای مختلف ارتباطی، از تلفن‌های ثابت و همراه تا شبکه‌های اجتماعی و سایت‌های اینترنتی روی می‌دهد (Patchin & Hinduja, 2012: 15). بر پایه یافته‌های وبر و پلفری جونیور (۲۰۱۴)، پژوهشگران نرخ قربانی‌گیری زورگویی مجازی را در جوامع و نمونه‌های پژوهشی مختلف، در دامنه‌ای بسیار گسترده ثبت کرده‌اند: از پژوهش کوالسکی و لیمبر^۲ (۲۰۰۷) که یازده درصد دانش‌آموزان شرکت‌کننده در آن در ماه‌های اخیر مورد زورگویی مجازی واقع شده بودند تا پژوهش جووین و گراس (۲۰۰۸) که گزارش می‌داد هفتاد و دو درصد از دانش‌آموزان مشارکت‌کننده دست‌کم یک‌بار در زندگی قربانی زورگویی مجازی بوده‌اند (Weber & Pelfrey Jr. 2014: 5). پچین و هیندوجا (۲۰۰۶) به مطالعه پدیده زورگویی مجازی پرداختند و دریافتند که سی درصد آزمودنی‌ها قربانی آن بودند، یازده درصد مرتکب این کار شده بودند و چهل و هفت درصد دست‌کم شاهد یک مورد زورگویی مجازی بوده‌اند (Patchin & Hinduja, 2006: 34). در نمونه‌ای ملی از جوانان آمریکایی ده تا هفده ساله، سی درصدشان به دلیل دریافت ایمیل‌های آزارنده بسیار آندوهگین و بیست و چهار درصدشان به همین دلیل هراسان بودند (Beran & Li, 2007: 19). همچنین، ابر و همکاران (۲۰۱۷) بیان کرده‌اند که طی دهه‌های گذشته زورگیری سایبری از مسائل مهم دانشگاه‌ها، محل‌های کار و مدارس شده است. آنان در پژوهش خود به بررسی وضعیت زورگویی مجازی در دانشگاه‌های آفریقای جنوبی پرداخته‌اند. محققان با بیان اینکه زورگویی سایبری علیه دانشجویان دختر در سطح جهان نگران‌کننده است اعلام می‌دارند زورگیری سایبری در هر مکانی که اتصال اینترنت یا تلفن همراه وجود داشته باشد امکان وقوع خواهد داشت.

بر پایه ادبیات پژوهشی مورد استفاده می‌شنا و همکاران، «دانش‌آموزانی که مورد زورگویی مجازی واقع شده‌اند، احساساتی نظیر آندوه، اضطراب، ترس و ناتوانی در

1. Dempsey

2. Kowalski & Limbair

تمرکز را گزارش کرده‌اند که بر فعالیت‌های درسی آنان اثرگذار بوده است. جوانانی که در معرض این اتفاق قرار داشته‌اند، به احتمال بیشتری مدرسه را رها می‌کنند، بیشتر تنبیه یا تعلیق می‌شوند و بیشتر احتمال دارد که با خود اسلحه به مدرسه ببرند. در بین جوانانی که گفته‌اند در زندگی قربانی زورگویی مجازی بوده‌اند، افسردگی، مصرف مواد مخدر و بزهکاری به صورت معناداری بیشتر است. شواهد نشان می‌دهند جوانانی که در انجام چنین اعمالی مشارکت می‌کنند، تمایل بیشتری به قانون‌شکنی دارند و ممکن است مشکلاتی از جنس پرخاشگری و خشونت نیز داشته باشند» (Mishna et al. 2009: 1223). بر پایه یافته‌های وبر و پلفری جونیور (۲۰۱۴) «برخی پژوهش‌ها، وجود روابطی میان ارتکاب زورگویی مجازی و رفتارهای پرخطری مانند نوشیدن الکل و مصرف سیگار را پیشنهاد داده‌اند» (Weber & Plfrey Jr. 2014: 5). همچنین، «زورگویی مجازی می‌تواند باعث سطح بالایی از اضطراب مجازی و اعتماد به نفس پایین شود» (Weber & Plfrey Jr. 2014: 38).

روش پژوهش

این پژوهش با استفاده از روش‌های کمی پیمایشی و با استفاده از پرسشنامه‌ای ترکیبی اجرا شده است. پرسشنامه پژوهش، در حقیقت ترکیبی از دو پرسشنامه استاندارد است که با کمی تغییر در کنار هم قرار گرفته‌اند. بخش نخست پرسشنامه، پرسشنامه‌ای استاندارد است که برای سنجش و اندازه‌گیری وقوع زورگویی مجازی توسعه داده شده است. این پرسشنامه در پژوهش‌های مختلف مورد استفاده قرار گرفته (ر.ک. Smith et al. 2008) و صرفاً، به دلیل تحولاتی که خصوصاً در دهه گذشته در حوزه تکنولوژی اطلاعات روی داده است، بخش زورگویی در چت‌روم‌ها و زورگویی از طریق ایجاد وبسایت‌ها از پرسشنامه حذف و بخش مربوط به شبکه‌های اجتماعی به آن اضافه شده است. علاوه بر این، متغیرهای وابسته سن، تحصیلات، وضعیت تأهل و سطح درآمد خانوار نیز به ابتدای پرسشنامه اضافه شده است. بخش دوم پرسشنامه که برای سنجش سطح سواد رسانه‌ای پاسخگویان طراحی شده، در حقیقت پرسشنامه سواد رسانه‌ای استاندارد تامن (۲۰۰۵) است که به فارسی ترجمه شده و در پژوهش عزیزی (۱۳۹۲) بازطراحی و اعتباریابی نیز شده است. پرسش‌های این پرسشنامه ۵۹ سنج‌های به صورت طیف لیکرت پنج‌مرتب‌ه‌ای طراحی شده‌اند و سواد رسانه‌ای را در سه بعد ۱. رژیم مصرفی؛ ۲. ویژگی‌های پیام؛ و ۳. نقد پیام، اندازه‌گیری می‌کند.

پرسشنامه‌ها به صورت حضوری، تلفنی و اینترنتی به پاسخ‌دهندگان ارائه شده است و پاسخ‌های دریافتی، بر پایه روش‌های تحلیل آماری و در نرم‌افزار SPSS (نسخه شانزدهم) پیاده‌سازی و تحلیل شده است. تحلیل‌های آماری پژوهش نیز، علاوه بر شاخص‌های کلی آمار توصیفی، عمدتاً مشتمل بر آزمون‌های همبستگی برای تأیید یا رد فرضیات پژوهش بوده است. در تحلیل بخش دوم پرسشنامه (پرسشنامه سواد رسانه‌ای)، از روش جمع عددی نمرات در هر بخش استفاده شده است. بر این اساس، در هر بخش پرسشنامه، پاسخ‌ها بر پایه کدگذاری پنج‌مرتب‌ه‌ای لیکرت امتیازدهی شده مجموع نمرات هر جدول جداگانه محاسبه می‌شود. نمونه مورد بررسی در فاز کمی این پژوهش، متشکل از ۲۵۱ نفر از زنان بزرگسال ساکن تهران بوده است. پاسخ‌دهندگان در دامنه سنی بین ۱۸ تا ۵۰ سال قرار داشته‌اند و به صورت تصادفی/در دسترس انتخاب شده‌اند.

تعریف متغیرها

الف) متغیر وابسته

متغیر وابسته در این پژوهش، زورگویی مجازی است. در این پژوهش، منظور از «زورگویی مجازی» هر عملی است که عامدانه، به قصد رنجاندن، آسیب‌رساندن، تحقیر یا خسارت‌زدن به دیگری، در فضای مجازی صورت می‌گیرد؛ شکلی از پرخاشگری یا خصومت در آن وجود دارد؛ و معمولاً به صورت تکرار شونده‌ای روی می‌دهد. (مانند ارسال پیام‌های تهدیدآمیز یا غیراخلاقی، فاش کردن و انتشار تصاویر یا اطلاعات شخصی، تحقیر و تمسخر در شبکه‌های اجتماعی و ...). در این پژوهش، زورگویی مجازی در شش گروه زورگویی از طریق ۱. سرویس پیام کوتاه؛ ۲. تصاویر یا ویدیوهای موبایلی؛ ۳. تماس‌های تلفنی؛ ۴. ایمیل؛ ۵. شبکه‌های اجتماعی و ۶. پیام‌رسان‌های برخط مورد سنجش و ارزیابی قرار گرفته‌اند. برای هر کدام از این شش مؤلفه، پرسش‌هایی در باب فراوانی، بسامد و شکل رویداد طرح شده است تا تصویر کامل‌تری از کیفیت زورگویی مجازی در میان قربانیان به دست آید.

ب) متغیرهای مستقل

سن: سن پاسخ‌دهندگان در دامنه‌ای میان ۱۸ تا ۵۰ سال بوده است. سن در پرسشنامه به صورت سؤال عددی با مقدار باز پرسیده شده ولی در تحلیل‌های آماری، این دامنه به چهار گروه

۱۸.۱ تا ۲۵ سال؛

۲۶ تا ۳۳ سال؛

۳۴ تا ۴۱ سال.

۴۲.۴ تا ۵۰ سال تقسیم و بر این اساس کدگذاری شده‌اند.

سطح تحصیلات: سطح تحصیلات نیز در پرسشنامه به صورت سؤال باز پرسیده شده ولی در تحلیل‌های آماری، سطح تحصیلات در چهار سطح دیپلم و زیر دیپلم؛ کارشناسی؛ کارشناسی ارشد؛ و دکتری و بالاتر کدگذاری شده است.

وضعیت تأهل: وضعیت تأهل در پرسشنامه به صورت سؤال باز پرسیده شده ولی در تحلیل‌های آماری بر پایه دوگانه مجرد و متأهل طبقه‌بندی شده است.

میزان مصرف اینترنت: همان‌گونه که در فصل پیش توضیح داده شد، میزان مصرف اینترنت یکی از محدود متغیرهای مستقلی است که در تمام پژوهش‌های صورت گرفته در باب زورگویی مجازی، با میزان بروز این رویداد همبستگی آماری داشته است. میزان مصرف اینترنت پاسخ‌دهندگان با استفاده از یک طیف پنج‌مرتب‌ه‌ای (کمتر از یک ساعت؛ یک تا کمتر از سه ساعت؛ سه تا کمتر از شش ساعت؛ شش تا کمتر از هشت ساعت؛ و هشت ساعت و بیشتر در روز) سنجیده شده‌اند.

سطح درآمد خانوار: وضعیت اقتصادی خانوار یکی از شاخص‌هایی است که در پژوهش‌های مختلف، نسبت‌های معنادار و بی‌معنای مختلفی با زورگویی مجازی نشان داده است. در این پژوهش، سطح درآمد خانوار افراد نیز بر پایه طیفی پنج‌مرتب‌ه‌ای (کمتر از یک میلیون؛ یک تا کمتر از سه میلیون؛ سه تا کمتر از شش میلیون؛ شش تا کمتر از هشت میلیون؛ و هشت میلیون تومان و بیشتر در ماه) سنجیده و تحلیل شده است.

سواد رسانه‌ای: برای سنجش سواد رسانه‌ای در این پژوهش، از پرسشنامه‌ای استاندارد استفاده شده است.

یافته‌های پژوهش

پرسشنامه‌ها به صورت حضوری، تلفنی و اینترنتی به پاسخ‌دهندگان ارائه شده است و پاسخ‌های دریافتی، بر پایه روش‌های تحلیل آماری و در نرم‌افزار SPSS (نسخه شانزدهم) پیاده‌سازی و تحلیل شده است. تحلیل‌های آماری پژوهش نیز، علاوه بر شاخص‌های کلی آمار توصیفی، عمدتاً مشتمل بر آزمون‌های همبستگی برای تأیید یا رد فرضیات پژوهش بوده است. در تحلیل بخش دوم پرسشنامه (پرسشنامه سواد

رسانه‌ای)، از روش جمع عددی نمرات در هر بخش استفاده شده است. بر این اساس، در هر بخش پرسشنامه، پاسخ‌ها بر پایه کدگذاری پنج‌مرتبه‌ای لیکرت امتیازدهی شده مجموع نمرات هر جدول جداگانه محاسبه می‌شود. نمونه مورد بررسی در فاز کمی این پژوهش، متشکل از ۲۵۱ نفر از زنان بزرگسال ساکن تهران بوده است. پاسخ‌دهندگان در دامنه سنی بین ۱۸ تا ۵۰ سال قرار داشته‌اند و به صورت تصادفی/در دسترس انتخاب شده‌اند.

ویژگی‌های جمعیت‌شناسیک نمونه

همانگونه که پیشتر گفتیم، در این پژوهش، ۲۵۱ زن در بازه سنی ۱۸ تا ۵۰ سال مشارکت کرده‌اند. از این میان، پرفراوانی‌ترین گروه سنی با فراوانی ۹۳ نفر (۳۷/۲ درصد) گروه سنی ۳۴ تا ۴۱ سال و کم‌فراوانی‌ترین گروه، گروه سنی ۴۲ تا ۵۰ سال (۳۷ نفر معادل ۱۴/۴ درصد) از پاسخگویان بوده‌اند (جدول ۱). دامنه تحصیلات پاسخگویان از دیپلم و پایین‌تر از آن تا دکتری و بالاتر از آن تعریف شده و در این میان، رده کارشناسی با بیش از ۴۰ درصد پاسخگویان (۱۰۱ نفر) بزرگ‌ترین گروه بوده است. در مجموع بیش از ۷۳ درصد پاسخگویان دارای تحصیلات دانشگاهی بوده‌اند (جدول ۲).

جدول ۱. توزیع سنی پاسخگویان

فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
۵۲	۲۰/۸	۲۰/۸	۲۰/۸
۶۹	۲۷/۶	۲۷/۶	۴۸/۸
۹۳	۳۷/۲	۳۷/۲	۸۵/۶
۳۷	۱۴/۴	۱۴/۴	۱۰۰
۲۵۱	۱۰۰	۱۰۰	

جدول ۲. توزیع پاسخگویان از لحاظ سطح تحصیلات

فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
۶۶	۲۶/۴	۲۶/۴	۲۶/۴
۱۰۲	۴۰/۴	۴۰/۴	۶۶/۸
۶۱	۲۴/۴	۲۴/۴	۹۱/۲
۲۲	۸/۸	۸/۸	۱۰۰
۲۵۱	۱۰۰	۱۰۰	

از منظر وضعیت تأهل، بیش از ۴۸ درصد پاسخگویان مجرد و بیش از ۵۱ درصد آن‌ها متأهل بوده‌اند (جدول ۳). همچنین از منظر درآمد خانوار که به‌عنوان شاخصی کلی برای سطح اقتصادی پاسخگویان در نظر گرفته شده، ۲۰/۸ درصد از پاسخگویان درآمد ماهانه خانوار خود را زیر پنج میلیون تومان، ۱۸/۸ درصد زیر هشت میلیون، ۲۱/۲ درصد زیر یازده میلیون، ۲۲/۸ درصد زیر چهارده میلیون و ۱۶/۴ درصد بالاتر از چهارده میلیون تومان ذکر کرده‌اند (جدول ۴).

جدول ۳. توزیع پاسخگویان از لحاظ وضع تأهل

فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
مجرد	۱۲۱	۴۸/۴	۴۸/۴
متأهل	۱۳۰	۵۱/۶	۱۰۰
مجموع	۲۵۱	۱۰۰	

جدول ۴. توزیع پاسخگویان از لحاظ درآمد خانوار

فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
زیر ۵ میلیون تومان	۵۲	۲۰/۸	۲۰/۸
۵ تا ۸ میلیون تومان	۴۸	۱۸/۸	۳۹/۶
۸ تا ۱۱ میلیون تومان	۵۳	۲۱/۲	۶۰/۸
۱۱ تا ۱۴ میلیون تومان	۵۷	۲۲/۸	۸۳/۶
بیشتر از ۱۴ میلیون تومان	۴۱	۱۶/۴	۱۰۰
مجموع	۲۵۱	۱۰۰	

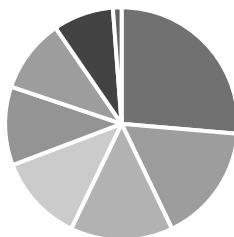
دورنمای زورگویی مجازی در جامعه نمونه

یکی از محدود شاخص‌هایی که در بیشتر پژوهش‌های مرور شده در ادبیات پژوهشی، همواره رابطه‌ای معنا دار با میزان بروز پدیده زورگویی مجازی دارد، میزان استفاده کاربران از اینترنت بوده است. به همین دلیل، این شاخص در این پژوهش هم مورد توجه پژوهشگر قرار گرفته است. در جامعه آماری این پژوهش، ۲۱/۶ درصد از پاسخگویان میزان مصرف اینترنت روزانه خود را کمتر از یک ساعت، ۲۰/۴ درصد کمتر از سه ساعت، ۲۲ درصد کمتر از شش ساعت، ۱۵/۲ درصد کمتر از هشت ساعت و ۲۰/۸ درصد بیشتر از هشت ساعت گزارش کرده‌اند (جدول ۵).

جدول ۵. توزیع پاسخگویان از لحاظ مصرف روزانه اینترنت

درصد تجمعی	درصد معتبر	درصد	فراوانی	
۲۱/۶	۲۱/۶	۲۱/۶	۵۴	کمتر از ۱ ساعت
۴۲/۰	۲۰/۴	۲۰/۴	۵۱	۱ تا ۳ ساعت
۶۴/۰	۲۲/۰	۲۲/۰	۵۶	۳ تا ۶ ساعت
۷۹/۲	۱۵/۲	۱۵/۲	۳۸	۶ تا ۸ ساعت
۱۰۰	۲۰/۸	۲۰/۸	۵۲	بیشتر از ۸ ساعت
	۱۰۰	۱۰۰	۲۵۱	مجموع

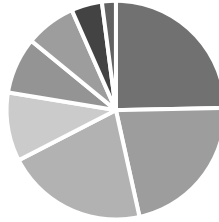
در خصوص رژیم مصرف در شبکه‌های اجتماعی، خروجی‌های پژوهش نشانگر پیشتازی اینستاگرام در میان این شبکه‌ها بوده است. ۱۹۸ نفر از پاسخگویان در این شبکه، ۱۲۴ نفر در توئیتر، ۱۰۷ نفر در فیسبوک، ۹۱ نفر در تیک‌تاک، ۸۲ نفر در کلاب‌هاوس، ۷۷ در شبکه‌های اجتماعی ایرانی و ۶۳ نفر در شبکه اجتماعی لینکداین عضویت داشته‌اند (نمودار ۱). همچنین در میان پیام‌رسان‌های اجتماعی برخط، ۲۲۸ نفر در واتساپ، ۲۰۲ نفر در اسکایپ، ۱۹۳ نفر در تلگرام، ۹۴ نفر در سیگنال، ۷۷ نفر در وایبر، ۶۹ نفر در لاین (و نرم‌افزارهای هم‌خانواده‌اش) و ۱۹ نفر در پیام‌رسان‌های داخلی عضویت داشته‌اند (نمودار ۲).

- فیسبوک
- توئیتر
- اینستاگرام
- شبکه‌های ایرانی
- کلاب‌هاوس
- تیک‌تاک
- سایر
- لینکداین

نمودار ۱. نسبت استفاده کاربران از شبکه‌های اجتماعی مختلف

سواد رسانه‌ای و زورگویی مجازی به زنان

- واتساپ
- اسکایپ
- تلگرام
- سیکنال
- وایبر
- لین
- سایر
- پیام‌رسان‌های ایرانی

نمودار ۲. نسبت استفاده کاربران از شبکه‌های اجتماعی مختلف

بر پایه یافته‌های پژوهش، ۱۵۲ نفر از پاسخگویان (معادل ۶۰ درصد)، دست کم در شش ماه گذشته تجربه‌ای از زورگویی مجازی نداشته‌اند. از میان ۱۰۰ نفری که در شش ماه گذشته شکی از زورگویی مجازی را تجربه کرده‌اند، ۴۴ نفر فراوانی وقوع این پدیده را یک یا دو بار در شش ماه گذشته، ۴۲ نفر دو یا سه بار در ماه، ۷ نفر یک‌بار در هفته و ۶ نفر بیش از یک‌بار در هفته گزارش کرده‌اند. همچنین از این صد نفر، ۱۰ نفر در سطوح مختلف تجربه زورگویی مجازی از طریق سامانه‌های پیامکی، ۱۹ نفر تجربه زورگویی به واسطه فایل‌های ویدیویی، ۱۲ نفر تجربه زورگویی ایمیلی، ۲۹ نفر تجربه زورگویی در نرم‌افزارهای پیام‌رسان اجتماعی و ۶۶ نفر، تجربه زورگویی در شبکه‌های اجتماعی را داشته‌اند. هم‌چنین پرسش‌های «تجربه زورگویی تلفنی» و «زورگویی در سایر پلتفرم‌ها»، فاقد حتی یک جواب مثبت بوده‌اند.

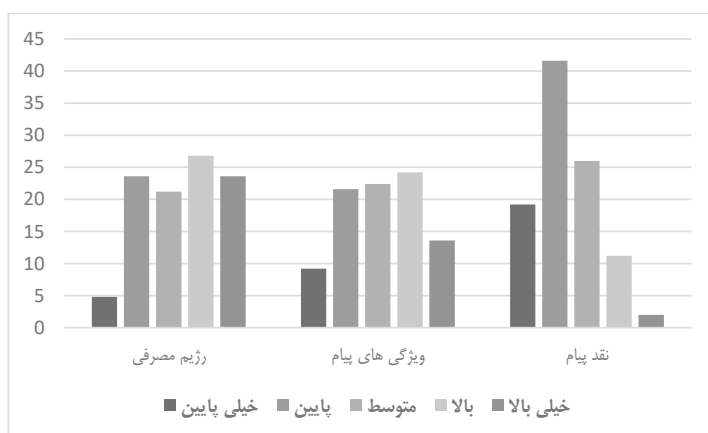
سواد رسانه‌ای

جدول ۶ بیان‌گر توزیع پاسخگویان در سطوح مختلف سواد رسانه‌ای است. این امتیاز، از طریق تجمیع عددی امتیازات دریافتی از هر سؤال محاسبه شده و سپس بر پایه طیف لیکرت پنج مرتبه‌ای (از خیلی پایین تا خیلی بالا) رده‌بندی شده است. بر پایه یافته‌های پژوهش، از مجموع ۲۵۱ پاسخ‌دهنده به پرسشنامه، ۶ نفر سواد رسانه‌ای خیلی پایین، ۶۱ نفر سواد رسانه‌ای پایین، ۱۱۷ نفر سواد رسانه‌ای متوسط، ۶۱ نفر سواد رسانه‌ای بالا و ۶ نفر سواد رسانه‌ای خیلی بالا داشته‌اند.

جدول ۶. پراکندگی مجموع امتیاز سواد رسانه‌ای

درصد تجمعی	درصد معتبر	درصد	فراوانی	
۲	۲	۲	۶	خیلی پایین
۲۶/۴	۲۴/۴	۲۴/۴	۶۱	پایین
۷۳/۲	۴۶/۸	۴۶/۸	۱۱۷	متوسط
۹۷/۶	۲۴/۴	۲۴/۴	۶۱	بالا
۱۰۰	۲/۸	۲/۸	۶	خیلی بالا
	۱۰۰	۱۰۰	۲۵۱	مجموع

اما دامنه امتیازات پاسخ‌گویان در سه شاخص مختلف تفاوت‌های محسوسی را نشان می‌دهد. در بعد «رژیم مصرفی» و بر پایه نمرات استخراج‌شده از پرسشنامه، ۱۲ نفر از پاسخ‌گویان سواد رسانه‌ای بسیار پایین، ۵۹ نفر سواد رسانه‌ای پایین، ۵۳ نفر سواد رسانه‌ای متوسط، ۶۷ نفر سواد رسانه‌ای بالا و ۵۹ نفر سواد رسانه‌ای بسیار بالا داشته‌اند. این در حالی است که این فراوانی‌ها برای بعد «ویژگی‌های پیام»، به ترتیب (از خیلی پایین به خیلی بالا) ۲۳ نفر، ۵۴ نفر، ۵۶ نفر، ۵۸ نفر و ۵۹ نفر؛ و در بعد «نقد پیام»، به ترتیب ۴۸ نفر، ۱۰۴ نفر، ۶۵ نفر، ۲۸ نفر و ۵ نفر بوده‌اند (ر.ک. نمودار ۳). همانگونه که در نمودار مشاهده می‌شود، سطح عمومی امتیازات پاسخ‌گویان در بعد سوم، یعنی در بعد نقد پیام، به صورت محسوسی نامتجانس‌تر و پایین‌تر از سطح عمومی امتیازات در دو بعد دیگر است.

نمودار ۳. امتیاز پاسخ‌گویان در ابعاد مختلف سواد رسانه‌ای

آزمون فرضیات

بین سن کاربران و بروز زورگویی مجازی ارتباط وجود دارد.

بر پایه یافته‌ها و تحلیل‌های آماری، میان سن کاربران و بروز زورگویی مجازی، رابطه معناداری در سطح پنج‌صدم وجود دارد. این رابطه، رابطه‌ای معکوس است، بدین معنا که در جامعه آماری مورد بررسی، با بالاتر رفتن سن پاسخگویان، به صورت معناداری از میزان بروز زورگویی مجازی کاسته شده است (جدول ۷). بر این اساس، این فرضیه از لحاظ آماری مورد تأیید است.

جدول ۷. همبستگی میان زورگویی مجازی و سن پاسخگویان

		AGE	BUL
AGE	Pearson Correlation	1.000	.155*
	Sig. (2-tailed)		.014
	N	251.000	251
BUL	Pearson Correlation	.155*	1.000
	Sig. (2-tailed)	.014	
	N	251	251.000

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

بین سطح تحصیلات و بروز زورگویی مجازی ارتباط وجود دارد.

بر پایه یافته‌ها و تحلیل‌های آماری، میان سطح تحصیلات کاربران و بروز زورگویی مجازی، رابطه معناداری برقرار نیست هر چند میل عمومی میان دو متغیر نسبتی منفی دارد (چنانچه رابطه میان این دو متغیر معنادار می‌بود، رابطه معکوسی میان تحصیلات و بروز زورگویی مجازی وجود می‌داشت). جدول ۸ بیانگر روابط موجود میان سطح تحصیلات و بروز زورگویی مجازی است. بر این اساس، این فرضیه از لحاظ آماری مورد تأیید نیست.

جدول ۸. همبستگی میان زورگویی مجازی و سطح تحصیلات پاسخگویان

		EDU	BUL
EDU	Pearson Correlation	1.000	-.119
	Sig. (2-tailed)		.061
	N	251.000	251
BUL	Pearson Correlation	-.119	1.000
	Sig. (2-tailed)	.061	
	N	251	251.000

● بین میزان استفاده از اینترنت و زورگویی مجازی ارتباط وجود دارد. همان‌گونه که پیشتر اشاره شد، متغیر میزان استفاده از اینترنت، تنها متغیری است که در بیشتر پژوهش‌های مرور شده، رابطه معناداری با بروز زورگویی مجازی داشته است. در پژوهش حاضر نیست، داده‌های آماری وجود رابطه معنادار و مستقیمی در سطح معناداری یک‌صدم را تأیید می‌کنند. جدول ۹ بیانگر این رابطه است. بر این اساس، می‌توان گفت این فرضیه از لحاظ آماری مورد تأیید است.

جدول ۹. همبستگی میان زورگویی مجازی و میزان استفاده از اینترنت

		BUL	USE
BUL	Pearson Correlation	1.000	.692**
	Sig. (2-tailed)		.000
	N	251.000	251
USE	Pearson Correlation	.692**	1.000
	Sig. (2-tailed)	.000	
	N	251	251.000

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

● بین میزان سواد رسانه‌ای و بروز زورگویی مجازی ارتباط وجود دارد. اما اصلی‌ترین متغیری که در این پژوهش مورد سنجش و تحلیل قرار گرفته است، رابطه میان بروز زورگویی مجازی و سطح سواد رسانه‌ای است. در این بخش، نه تنها روابط موجود میان امتیاز مجموع پاسخگویان در پرسشنامه سواد رسانه‌ای با پاسخ‌های آنان درباره بروز زورگویی مجازی تحلیل شده است که همچنین روابط احتمالی میان میزان زورگویی مجازی اعلام شده با ابعاد سه‌گانه سواد رسانه‌ای (بر پایه پرسشنامه تامن) و نیز، روابط آماری احتمالی میان اشکال مختلف زورگیری و امتیاز مجموع سواد رسانه‌ای مورد تحلیل قرار گرفته است. بر همین اساس میان بروز زورگویی مجازی و امتیاز مجموع سواد رسانه‌ای، رابطه‌ای معکوس، در سطح معناداری یک‌صدم مشاهده شده است (جدول ۱۰).

سواد رسانه‌ای و زورگویی مجازی به زنان

جدول ۱۰. زورگویی مجازی و سواد رسانه‌ای

		BUL	MLTOTL
BUL	Pearson Correlation	1.000	-.259**
	Sig. (2-tailed)		.000
	N	251.000	251
MLTOTL	Pearson Correlation	-.259**	1.000
	Sig. (2-tailed)	.000	
	N	251	251.000

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

میان بروز زورگویی مجازی و بعد «رژیم مصرفی» سواد رسانه‌ای، رابطه‌ای معکوس در سطح معناداری یک صدم وجود دارد (جدول ۱۱).

جدول ۱۱. زورگویی مجازی و «رژیم مصرفی» در سواد رسانه‌ای

		BUL	ML01
BUL	Pearson Correlation	1.000	-.176**
	Sig. (2-tailed)		.005
	N	251.000	251
ML01	Pearson Correlation	-.176**	1.000
	Sig. (2-tailed)	.005	
	N	251	251.000

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

میان بروز زورگویی مجازی و بعد «ویژگی‌های پیام» سواد رسانه‌ای، رابطه‌ای معکوس در سطح معناداری یک صدم وجود دارد (جدول ۱۲).

جدول ۱۲. زورگویی مجازی و «ویژگی‌های پیام» در سواد رسانه‌ای

		BUL	ML02
BUL	Pearson Correlation	1.000	-.179**
	Sig. (2-tailed)		.005
	N	251.000	251
ML02	Pearson Correlation	-.179**	1.000
	Sig. (2-tailed)	.005	
	N	251	251.000

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

میان بروز زورگویی مجازی و بعد «نقد پیام» سواد رسانه‌ای، رابطه‌ای معکوس در سطح معناداری پنج صدم وجود دارد (جدول ۱۳).

جدول ۱۳. زورگویی مجازی و «نقد پیام» در سواد رسانه‌ای

		BUL	ML03
BUL	Pearson Correlation	1.000	-.156*
	Sig. (2-tailed)		.014
	N	251.000	251
ML03	Pearson Correlation	-.156*	1.000
	Sig. (2-tailed)	.014	
	N	251	251.000

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

• بین سطح درآمد خانوار و بروز زورگویی مجازی ارتباط وجود دارد. ارزیابی رابطه میان سطح درآمد (سطح رفاه یا وضعیت طبقاتی) و زورگویی مجازی، چه در ادبیات پژوهشی و چه در یافته‌های بخش کیفی همین پژوهش، پاسخ‌های بسیار متفاوت و پراکنده‌ای به‌همراه داشته است. نتایج بخش پیمایشی/ کمی این پژوهش هم‌گویی آن است که رابطه معناداری میان این دو متغیر وجود ندارد؛ اما در اینجا هم روند کلی روندی منفی است، بدین معنا که اگر رابطه معناداری میان این دو متغیر وجود می‌داشت، این رابطه معکوس می‌بود (با افزایش سطح درآمد، میزان بروز زورگویی مجازی کاهش می‌یابد). جدول ۱۴، بیانگر روابط میان این دو متغیر است. بر این اساس، این فرضیه هم از لحاظ آماری مورد تأیید قرار نمی‌گیرد.

جدول ۱۴. زورگویی مجازی و سطح درآمد خانوار

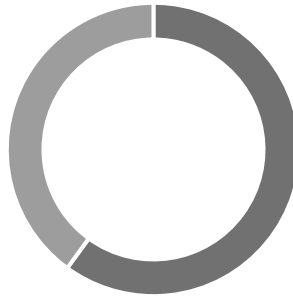
		BUL	NCM
BUL	Pearson Correlation	1.000	-.123
	Sig. (2-tailed)		.052
	N	251.000	251
NCM	Pearson Correlation	-.123	1.000
	Sig. (2-tailed)	.052	
	N	251	251.000

جمع‌بندی

اکنون و بر پایه آنچه تا بدینجا گفته شد، می‌توانیم پاسخ‌هایی برای سؤالات اساسی پژوهش فراهم آوریم. پیشتر گفتیم که پژوهش‌های مختلف در نقاط مختلف جهان، آمارهای مختلفی از میزان و گستره زورگویی مجازی ارائه کرده‌اند. در پژوهش حاضر و بر پایه جامعه آماری ۲۵۱ نفره از زنان ۱۸ تا ۵۰ سال، این رقم ۴۰ درصد برآورد شده

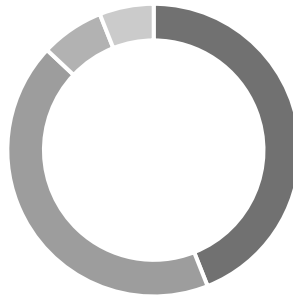
سواد رسانه‌ای و زورگویی مجازی به زنان

است (نمودار ۴). همچنین از میان کسانی که در شش ماه گذشته مورد زورگویی مجازی قرار گرفته‌اند، اکثرا با تناوب و تکرار کمی از زورگویی روبه‌رو بوده‌اند (نمودار ۵).

■ تجربه کرده‌اند ■ تجربه نکرده‌اند

نمودار ۴. میزان گستردگی زورگویی مجازی در جامعه نمونه

■ چندبار در هفته ■ یک بار در هفته ■ دو یا سه بار در ماه ■ یک یا دو بار در شش ماه

نمودار ۵. تناوب رویداد زورگویی مجازی در جامعه نمونه

بر پایه یافته‌های پیمایشی این پژوهش، در میان بسترها و پلتفرم‌های مختلفی که زورگویی مجازی در آن‌ها امکان وقوع می‌یابد، شبکه‌های اجتماعی و نرم‌افزارهای پیام‌رسان اجتماعی بیشترین میزان وقوع زورگویی مجازی را به خود اختصاص داده‌اند. نکته قابل توجه در خصوص زورگویی مجازی در شبکه‌های اجتماعی آن است که این زورگویی‌ها، علی‌رغم آنکه بیشترین میزان وقوع را به خود اختصاص داده‌اند، اما در کمال شگفتی رابطه معناداری با سواد رسانه‌ای نشان نداده‌اند. به نظر می‌رسد

بستر شبکه‌های اجتماعی، فارغ از سطح سواد رسانه‌ای کاربران آن، از سایر بسترها و پلتفرم‌های رسانه‌ای برخط، برای بروز و رشد زورگویی مجازی مستعدتر است. امری که اهمیت پرداخت ویژه به این شبکه‌ها در مطالعاتی از این دست را بیش از پیش آشکار می‌سازد.

در میان فرضیات پژوهش، وجود رابطه معنادار میان زورگویی مجازی و سن، میزان استفاده از اینترنت و سواد رسانه‌ای تأیید شده است. رابطه میان زورگویی مجازی و سن، رابطه‌ای معکوس است که بر پایه محاسبات آماری، در سطح پنج صدم معنادار بوده است. میزان استفاده از اینترنت هم متغیر دیگری است که همبستگی آن با زورگویی مجازی، در جامعه آماری این پژوهش به اثبات رسیده است. رابطه میان این دو متغیر مستقیم است و در سطح یک صدم معنادار شده است. همچنین رابطه میان سواد رسانه‌ای زورگویی مجازی هم در سطوح و درجات مختلفی در جامعه آماری به اثبات رسیده است. در مقابل، دو فرضیه دیگر این پژوهش، یعنی وجود رابطه میان زورگویی مجازی با سطح تحصیلات و سطح درآمد خانوار، از لحاظ آماری مورد تأیید قرار نگرفت؛ هرچند روند عمومی هر دو متغیر نشان‌گر منفی بودن (معکوس بودن) روابط میان این متغیرهاست.

بر پایه یافته‌های آماری پژوهش، ۷۴ درصد پاسخگویان از لحاظ سواد رسانه‌ای، در وضعیت متوسط به بالا قرار داشته‌اند (۴۸/۶ درصد متوسط، ۲۴/۴ درصد بالا و ۲/۸ درصد خیلی بالا)؛ اما این یافته‌ها، همچنین آشکار می‌سازند که پاسخگویان، در میان ابعاد مختلف سواد رسانه‌ای، در سویه انتقادی آن (بعد «نقد پیام») کمترین امتیازات را کسب کرده‌اند. در حالی که در بعد «رژیم مصرفی» بیش از ۷۱ و در بعد «ویژگی‌های پیام»، بیش از ۶۹ درصد پاسخگویان امتیازی بیش از امتیاز متوسط را کسب کرده‌اند، این رقم در بعد «نقد پیام» به ۴۰ درصد هم نمی‌رسد. فقدان سویه انتقادی در آموزش‌های مربوط به سواد رسانه‌ای، یکی از مهم‌ترین دلایلی است که می‌توان برای این ضعف برشمرد.

نتیجه‌گیری

زورگویی مجازی، علی‌رغم پژوهش‌های روزافزونی که پیرامونش به عمل آمده است، همچنان موضوعی نیازمند بررسی‌های بیشتر است. فقدان پژوهش‌های گسترده ملی که این پدیده را، به تفکیک و بر پایه شاخص‌های مختلفی چون جنسیت، سن، طبقه،

تحصیلات، رژیم مصرف فرهنگی، منطقه جغرافیایی (شهر یا روستا) و دیگر شرایط دموگرافیک مانند اشتغال یا وضعیت خانوار ارزیابی کرده باشد، دامنه گسترده‌ای از پرسش‌ها را بدون پاسخ یا در بهترین حالت، با پاسخ‌هایی محلی و خرد - مانند آنچه در این پژوهش ارائه شد - باقی می‌گذارد. ابهام در تعریف زورگویی مجازی و تعریف مصادیق آن و تحولات روزمره تکنولوژیک، اجتماعی و اقتصادی نیز، هم بر دشواری‌های انجام چنین پژوهش‌هایی می‌افزاید و هم از سوی دیگر، لزوم تکرار نوبتی و ادواری چنین پژوهش‌هایی را ضرورت می‌بخشد.

افزون بر این، به نظر می‌رسد سازوکار عمل زورگویی مجازی نیز، بر پایه شرایط زیرساختی و فنی، قانونی، فرهنگی و اجتماعی، در جوامع مختلف با یکدیگر تفاوت دارند. دامنه این تفاوت‌ها، نه تنها در تفاوت نتایج این پژوهش با پژوهش‌های انجام گرفته در خارج از کشور و ادبیات پژوهشی - نظری غیرفارس‌زبان که حتی در میان پژوهش‌های مختلفی که در یک کشور، اما با ابزارها و تعاریف عملیاتی متفاوت صورت گرفته‌اند هم به چشم می‌خورد. بر همین اساس، هرچند ادبیات پژوهشی می‌تواند در انتخاب متغیرها، شاخص‌ها و طراحی پژوهش‌های اجتماعی متمرکز باشد، اما قادر نیست در ارائه تخمین یا برآوردی از زورگویی مجازی در جامعه ایرانی شریک باشد.

آنچه مسلم است، خروجی‌های این پژوهش حکایت از آن دارند که زورگویی مجازی نسبت به زنان بزرگسال در ایران، اعداد و ارقامی بسیار بالاتر از آنچه در گزارش‌های انتظامی و قضایی ذکر شده‌اند را آشکار می‌سازد. بر این اساس، پدیده زورگویی اجتماعی، خصوصاً در فضای شبکه‌های اجتماعی و ابزارهای پیام‌رسان، پدیده‌ای به نسبت شایع و بسیار آسیب‌رسان است. وجود رابطه معنادار میان سن و زورگویی مجازی، نشان‌گر آن است که با بالاتر رفتن سن، از میزان زورگویی مجازی کاسته می‌شود و بنابراین، باید پذیرفت که بیشترین میزان آسیب‌های ناشی از زورگویی مجازی نیز متوجه کودکان، نوجوانان و جوانان خواهد شد.

در نهایت، خروجی‌های این پژوهش را می‌توان به‌قرار زیر صورت‌بندی کرد:

- در جامعه آماری این پژوهش، ۴۰ درصد از زنان ۱۸ تا ۵۰ ساله ایرانی، مواردی از تجربه زورگویی مجازی را گزارش کرده‌اند.
- این زورگویی‌ها، بیش از همه در بستر شبکه‌های اجتماعی و پیام‌رسان‌های اجتماعی برخط نمود یافته‌اند.

- میزان زورگویی مجازی مشخصاً با سطح سواد رسانه‌ای جامعه در نسبت عکس قرار دارد. این در حالی است که بر پایه آمارها، از لحاظ مجموع امتیاز سواد رسانه‌ای پاسخ‌دهندگان در این پژوهش، ۷۴ درصد پاسخگویان در سطح متوسط و بالاتر از آن قرار داشته‌اند.
- فقدان آموزش‌های رسمی و غیررسمی مناسب، فقدان حمایت‌های اجتماعی، خانوادگی، قانونی و انتظامی از جمله مهم‌ترین عواملی است که بر میزان زورگویی مجازی در جوامع اثر می‌گذارد.
- سطح گستردگی این پدیده در میان زنان بزرگسال ایرانی (که کمی بیش از سقف متوسط این پدیده در گزارش‌های جهانی است)، می‌تواند زنگ هشدار برای مسئولان این حوزه باشد؛ زیرا آنچه روشن است، آموزش‌های رسمی و غیررسمی سواد رسانه‌ای، به‌خصوص از منظر آموزه‌های انتقادی، هنوز با وضعیت مطلوب فاصله چشمگیری دارد.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

ORCID

Ehsan Shahghasemi <https://orcid.org/0000-0002-8716-5806>

Allahyar Ghahramani <https://orcid.org/0009-0000-3743-7431>

منابع و مأخذ

- آساریگز پیتربک (۱۳۹۸). تاریخ اجتماعی رسانه‌ها: از گوتنبرگ تا اینترنت، ترجمه حسن نمک‌دوست تهرانی، تهران: همشهری.
- خسروانی، عباس (۱۳۹۵). رویکردها و راهکارهای مدیریت شبکه‌های اجتماعی در ایران، مدیریت رسانه، ۴ (۲۴)، ۶۷-۵۷.
- شیرودی، مرتضی (۱۳۸۷). آسیب‌شناسی اینترنت در ایران و جهان اسلام، مریبان، ۸ (۲۸)، ۱۸۳-۱۹۷.
- عزیزی، عمار؛ کیا، علی‌اصغر و مهدخت بروجردی علوی (۱۳۹۲). بررسی وضعیت سواد رسانه‌ای کارکنان ادارات روابط عمومی سطح شهر کرمانشاه، پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم ارتباطات اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبایی.
- قاسمی، طهمورث (۱۳۸۳). بررسی وضعیت اینترنت در ایران، گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس، کد موضوعی ۴۱۰. شماره مسلسل ۶۹۹۵. <https://rc.majlis.ir/fa/report/show/733054>.
- کاستلز، مانوئل (۱۳۸۲). عصر اطلاعات: ظهور جامعه شبکه‌ای، ترجمه احمد علیقلیان و افشین خاکباز، تهران: طرح نو.
- الماسی، زینب (۱۳۹۷). زورگویی مجازی و چالش‌های آن در سیاست‌گذاری فضای مجازی، مطالعات ماهواره و رسانه‌های جدید، ۵ (۱۷)، ۱۶۱-۱۸۴.
- نیازی، محسن؛ صدری، عباس؛ سرحدی و سجاد مرادی (۱۳۹۶). خوانشی جامعه‌شناختی بر پژوهش‌های اعتیاد به اینترنت در ایران، فصلنامه مطالعات میان‌فرهنگی، ۱۲ (۳۱)، ۹-۳۹.
- Almasi, Z. (2018). "Cyberbullying and its challenges in cyberspace policymaking." *Satellite and New Media Studies*, Winter 2018, Issue 17, pp. 161-184. [In Persian]
- Arasani, A., Zamani, M., Hosseini, S. H., & Rahmatian, F. (2025). Media Literacy for Business Personnel: A Strategic Approach for Better Efficiency. *Positif Journal*
- Azizi, Amar. Kia, Ali Asghar & Broujerdi, Mahdokht. (2014). "A study on the media literacy status of public relations employees in Kermanshah city offices." Master's thesis in Communication Sciences, Allameh Tabataba'i University. [In Persian]
- Bansal, S. et. al. (2024). "Cyberbullying and mental health: past, present and future". *Frontiers in Psychology*. 14:1279234. Pp: 1-19.
- Beran, T. and Li, Q. (2007). "The Relationship between Cyberbullying and School Bullying". *Journal of Student Wellbeing*. Vol. 1(2). Pp. 15-33.
- Briggs, A., & Burke, P. (2019). *A social history of the media: From Gutenberg to the Internet* (Trans. H. Namakdoost Tehrani). Tehran: Hamshahri Publishing.
- Castells, M. (2003). *The Information Age: Economy, Society and Culture. Volume 1: The Rise of the Network Society* (Trans. A. Aligholian & A. Khakbaz). Tehran: Tarh-e No Publishing. [In Persian]

- Dooly, J.J., Pyzalski, J., and Cross, D. (2009). "Cyberbullying Versus Face-to-Face Bullying: A Theoretical and Conceptual Review. *Journal of Psychology*. Vol. 217 (4):182-188.
- Ghasemi, T. (2004). "An analysis of the Internet situation in Iran." Research Report of the Parliament Research Center, Subject Code 410, Serial Number 6995. **[In Persian]**
- Hinduja, S. and Patchin, J. W. (2009). *Bullying Beyond the Schoolyard: Preventing and Responding to Cyberbullying*. California: Sage Publishing House.
- Hosseini, S. H., Nosraty, N. and Tomraee, S. (2025). Children, Healthy Lifestyle and Media Literacy. *Journal of Cyberspace Studies*,9(1), 1-23. doi: 10.22059/jcss.2024.387609.1120
- Khosravani, A. (2016). "Approaches and strategies for managing social networks in Iran." *Media Management*, Issue 24, pp. 57–67. **[In Persian]**
- Kowalski, R. and Limber, S. (2007). "Electronic Bullying Among Middle School Students". *Journal of Adolescent Health*. Vol. 41. Pp. 22–30.
- Mishna, F., Saini, M. and Solomon, S. (2009). "Ongoing and online: Children and youth's perceptions of cyber bullying". *Children and Youth Services Review*. No. 31. Pp. 1222–1228.
- Niazi, M., Sadri, A., Sarhadi, S., & Moradi, S. (2017). "A sociological reading of Internet addiction research in Iran." *Intercultural Studies Quarterly*, Summer 2017, Issue 31, pp. 9–39. **[In Persian]**
- Parks, P.J. (2013). *Cyberbullying*. San Diego: ReferencePoint Press.
- Patchin, J. and Hinduja, S. (2006). "[B]ullies Move Beyond the School Yard: A Preliminary Look at Cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*. Vol. 4 (2). Pp. 148–169.
- Patchin, J.W. and Hinduja, S. (2012). *Cyberbullying Prevention and Response: Expert Perspectives*. London: Routledge Publications.
- Sakhaei, S., Arsalani, A., & Nosraty, N. (2023). Media Literacy for Children: A Systematic Review. *Journal of Cyberspace Studies*, 7(2)
- Sandeeshwara Kasturiratna, K.T.A. et. al. (2025). "Umbrella review of meta-analyses on the risk factors, protective factors, consequences and interventions of cyberbullying victimization". *Nature Human Behaviour*. Vol. 9. Jan. 2025. Pp. 101-132.
- Shahghasemi, E. (2023). Ukraine War as Fought on Iran's X. *Journal of World Sociopolitical Studies*,7(3), 573-607. doi: 10.22059/wsp.2024.369923.1402
- Shahghasemi, E. (2025). AI: A Human Future. *Journal of Cyberspace Studies*,9(1), 145-173. doi: 10.22059/jcss.2025.389027.1123
- Shahghasemi, E., Karami, Z., & Rabiei, A. (2017). Cyberbullying: A study on Iranian news coverage. *Sociology & Anthropology*, 343.
- Shiroudi, M. (2008). "Pathology of the Internet in Iran and the Islamic World." *Morabian*, Issue 28, pp. 183–197. **[In Persian]**

- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S. and Tippett, N. (2008). "Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils". *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. Vol. 49. Pp. 376–385.
- Soroori Sarabi, A., Zamani, M., Ranjbar, S., Rahmatian, F. (2023). Innovation – But with Risk: The Strategic Role of IT in Business Risk Management. *Journal of Cyberspace Studies*,7 (2)
- Weber, N.L. and Pelfrey, W.V. Jr. (2014). *Cyberbullying: Causes, Consequences, and Coping Strategy*. El Paso: LFB Scholarly Publishing.
- Zamani, M., Nourbakhsh, Y., & Nayeibi, H. (2021). Presenting a pattern for promoting social health through social networks (Case study: Instagram social network). *New Media Studies*,7(28), 42-1. doi: 10.22054/nms.2022.63698.1277

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.